

Кириченко В. Г.

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, викладач*

**ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ІЗ ТРАДИЦІЙНИМ КУЛЬТУРНИМ
ДОЗВІЛЛЯМ УКРАЇНЦІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ»**

Опануванню народними нормами культурного дозвілля, звичаями і традиціями, виробленню практичних умінь і навичок здійснювати їх аналіз, використовувати в навчально-виховному процесі сприяють заняття з української літератури. На матеріалі художньої літератури формується світогляд сучасної молоді, його культура, художній смак, виховується національна психологія та національне світосприймання.

Сформовані упродовж тисячоліть традиції дозвілля української молоді базуються на народній моралі, світоглядних уявленнях, які розкривають кращі душевні якості, моральні та естетичні цінності, допомагають у виробленні відповідного типу поведінки та способу життя. На думку Г. Ващенка літературі належить особлива роль у вихованні та становленні особистості: «... вона дає не тільки поживу для думки, а впливає на почуття, а через них і на волю». На його думку якісна, «мистецька» література сприятиме «вихованню у молоді здорового естетичного смаку», «християнський світогляд, високу мораль й любов до Батьківщини» [1, с. 127 – 128].

Значною кількістю українознавчого матеріалу наповнена давня українська література (X – XVIII ст.), яка вивчається на I курсі факультету української філології. Навчальний матеріал викладався у теологічному руслі. Увага студентів була акцентована на тому, що в основі становлення особистості знаходиться Віра в Бога. Твори давньої літератури – апокрифічні сказання, літописи, повчання сприяють формування найкращих людських якостей – доброти, справедливості, любові, чесності, милосердя. Курс давньої української літератури розпочинається з вивчення Біблії. Студенти повинні засвоїти самі, а згодом навчити своїх дітей та

учнів, 10 головних заповідей Божих. Аналіз біблійних оповідей допоможе молодим людям створити власний ідеал людини.

Під час вивчення «Слова о полку Ігоревім» формується образ позитивного героя, а також ідеал жінки-матері, в основі якого лежать жіночі образи творів. Апокрифічна література тих часів дає можливість студентам ознайомитися із морально-християнськими та педагогічними поглядами письменників X – XVIII ст.

Основи національної педагогіки закладено у творчій спадщині Г. Сковороди. В основі його філософії – виховання гармонійної людини. Вивчаючи творчість Г. Сковороди, студенти глибше знайомляться з психологією та світоглядом рідного народу.

Етична концепція філософа пов'язана з ученням про серце, яке, на думку мислителя, є найважливішою моральною цінністю і основою щастя людини. Лише вдивляючись в саму себе, в своє серце, людина стає здатною до самопізнання. Г. Сковорода говорить про «думки серця», про його «безодню», про Бога у серці. В окремих працях він трактує думки, душу, «ум» і серце як одне й те саме. Поряд зі «старим» серцем він веде мову й про «нове серце» нового Адама, Христа, істинну людину. Разом з тим ми знаходимо думки і про «зле серце» [5].

У процесі вивчення курсу давньої української літератури ми прагнули допомогти студентам зрозуміти, що сьогодення – це ланка у безперервному сходженні нашого народу до втілення у життя свого національного, державного, морально-етичного ідеалу. Твори давньої літератури розкривають перед сучасниками основні естетичні категорії – добро і зло, краса і потворність, праця і дозвілля, благо окремої людини та суспільства, що мають нині неабияке значення.

Стосовно літератури інших періодів, ми виокремили твори С. Васильченка, І. Карпенка-Карого, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Котляревського, М. Коцюбинського, Панаса Мирного, І. Нечуя-Левицького, Ан. Свидницького, М. Старицького, М. Стельмаха, Лесі Українки, Т. Шевченка та інших, у яких досить часто знаходимо інформацію про традиційне дозвілля українців.

Детальні описи форм традиційного дозвілля українців знаходимо у творчій спадщині **Т. Шевченка**.

У його творах ми виокремили наступні згадки про традиційне дозвілля української молоді: вечорниці; досвітки; вулиця; толока; музики; календарні свята: Різдво, св. Миколи, Великдень, Покрова, Ілля, Зелені свята, Клечальна неділя, Пилипівка, Петра, Масляна, Спаса, Маковія, родинні обряди: весілля, хрестини, ярмарок; картярські ігри; ігри: «Хрещик», «Бабки», «Жмурки»; танці: «Метелиця», «Горлиця», «Козачок»; бої навкулачки [7].

Творчість поета відзначається етнографічною точністю, з якою у творах зображені молодіжні розваги.

Гр. Квітку-Основ'яненка вважають засновником художньої прози і жанру соціально-побутової комедії в класичній українській літературі. Твори письменника утверджували високі морально-етичні якості людини з народу, відіграли помітну роль у розвитку української мови. Як письменник, видавець, літературний критик і публіцист виступав в оборону художніх можливостей української літературної мови.

Твори письменника, сюжети яких розгортаються поза соціальними конфліктами, з ідеально-побожними героями, є типовим зразком українського сентименталізму. Творчість Квітку-Основ'яненка справила значний вплив на подальший розвиток української літератури, зокрема так званої етнографічної школи. І. Бецький, видавець альманаху «Молодикъ», писав, що Гр. Квітка-Основ'яненко «... могъ, по своему несомнѣнному, самородному таланту, одинъ поддержать самостоятельность малороссійской литературы ...» [4, с. 241].

У своїх творах письменник щодення життя українського народу, його радощі і горе, роботу і свято, релігійність, моральні цінності та височінь духу.

Так, у повісті «Маруся», описуючи скромність та працьовитість дівчини Марусі, письменник чітко окреслює популярні у XVIII столітті форми молодіжного дозвілля: «... а далі про Марусину натуру: як вона усіх жахається, що ніхто її не бачив не тільки щоб на вечорницях або у колядці, та й на вулицю, і на Купала, і ні на які ігри не ходить...» [2, с. 34].

Згадує він і такі календарні свята, як клечальна неділя, Петра, Семена, Пилипа, «Ганино зачатіє», Великдень та поминальний тиждень, мертвецький (навський) Великдень, зимові свята, зокрема колядки.

Побічно, без детального опису згадуються дитячі ігри, вечорниці та вулицю, танці, спів.

Значно більше уваги автор приділяє родинній обрядовості українців – весіллю (повісті «Маруся», «Конотопська відьма», в якій автор використовує українську народну весільну пісню) та похоронам (повість «Маруся», в якій автор етнографічно точно зобразив поховальний обряд, використовуючи при цьому формули традиційного ритуального мовлення).

Справжнім путівником у минуле є творчість *М. Старицького*. Його п'єси «Не судилося» та «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» дають змогу ознайомитися із дозвіллям українських парубків і дівчат другої половини ХІХ ст.. У п'єсі «Не судилося» автор змальовує одну з найвідоміших літніх форм відпочинку – вулицю та звичай збиратися на вечорниці восени та взимку. Упродовж усієї п'єси неодноразово наголошуються вимоги щодо дівочої поведінки та їхнє прагнення у першу чергу берегти свою честь. Описано у творі й покарання, що чекало на зганьбивши себе дівчину: «Аннушка: Ей, хлопці, сюди! Давайте мазницю, – двері і вікна дьогтем вимазати!

Хлопці (з реготом вриваються в хату; у одного мазниця і квач). Давай, давай! Та разом їй і голову квачем!» [6, с. 94].

Зимові розваги згадуються у п'єсі «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці». Зокрема, «Возити Малана», щедрування (при цьому письменник не обмежується описом самого обряду, а ілюструє його текстами пісень, яким навіть дає класифікацію «щедрівка жіноча» [6, с. 108]).

Вивчаючи творчість *Панаса Мирного* ми звернули увагу на календарні свята, в яких брала участь молодь: Пилипа, Перша Пречиста, Друга Пречиста, Миколая (зокрема Миколаївський ярмарок), Наума, Варвари, Сави, Різдво, Новий рік,

У повісті «Повія» детально описано звичай колядування молоді: «По селу скрип, луск, гвалтлемент... Там рипить більше десятка ніг, перебігаючи вулицю; під хатою чується: «Благословіть колядувати!», а там, з далекого краю,

доноситься і сама колядка... Черідка високих голосів мчить над селом, будить застигле холодне повітря, веселить криві уллиці, дратує собак по дворах... Живе, гуляє Мар'янівка! Світло горить у кожній хаті; у кожного свої гості, а не гості – то свято...

Весела пора – колядки. Недаром кожна дівчина, як бога, дожидає їх: і наспіваєшся, і нагуляєшся, і нарегочешся...» [3].

Таким чином, ознайомлення майбутніх учителів-філологів сприяє активізації уваги на фольклорно-етнографічній основі творів класичної української літератури, зокрема на описі традиційного дозвілля дітей та молоді; сприяє формуванню у студентів ідеалу людини, дівчини, жінки, матері, парубка, чоловіка; розвиває національну свідомість і самосвідомість; знайомить студентів із дозвіллевою культурою українського народу.

Література

1. Ващенко Г. Виховання волі і характеру. Ч. 2 (Педагогічна) / Г. Ващенко. – Бюфало – Мюнхен, 1957. – 270 с.
2. Квітка-Основ'яненко Г. Вибрані твори. Маруся. Перекотиполе / Г. Квітка-Основ'яненко. – Нью-Йорк: Укр. вид-во «Говерля», 1954. – С. 23 – 151.
3. Мирний Панас. Повія / Панас Мирний. – Сімферополь: Вид-во «Крим», 1969. – 492 с.
4. Молодик. – Харків – 1844. – № 3. – с. 241.
5. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / Г. Сковорода / За редакцією проф. Леоніда Ушкалов. – Харків – Едмонтон – Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. – 1400 с.
6. Старицький М. П'єси / М. Старицький. – К.: Дніпро, 1979. – 247 с.
7. Шевченко Т. Усі твори в одному томі / Т. Шевченко. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2006. – 824 с. – (Поет. Поличка «Перуна»).